

Facultat de Biologia

Departament de Microbiologia

Les famílies de proteïnes Hha/YmoA i H-NS: regulació global de l'expressió gènica a *Escherichia coli* i paper en la conjugació plasmídica.

Programa de Doctorat: Microbiologia Ambiental i Biotecnologia (2001-2003).

Conformitat de la directora de tesi,

Memòria presentada per la Núria Forns Fradera per optar al títol de Doctor per la Universitat de Barcelona.

Dra. Cristina Madrid Xufré

Núria Forns Fradera

Barcelona, abril 2006

UNIVERSITAT DE BARCELONA

U

B

Facultat de Biologia

Departament de Microbiologia

**Les famílies de proteïnes Hha/YmoA i H-NS: regulació global de
l'expressió gènica a *Escherichia coli* i paper en la conjugació plasmídica.**

Núria Forns Fradera

Tesi Doctoral

Barcelona, abril 2006

En aquests moments, després de la realització d'aquesta memòria, només em queda agrair a tota la gent que m'ha ajudat tant científicament com personalment en aquesta etapa d'aprenentatge. Primer de tot agrair a la Cristina Madrid el fet d'haver dirigit la meva tesi i sobretot haver-me ensenyat des del primer dia totes les tècniques i com desenvolupar-me dins un laboratori. He tingut una gran sort ja que a més de ser una gran científica també és una gran persona amb la que he pogut comptar sempre. Agraeixo la oportunitat que em va donar l'Antonio Juárez d'entrar en el seu grup d'investigació i d'haver estat també un guia en la meva tesi, sempre pensant una mica més enllà.

Faig una menció especial a la Josefina Martínez que em va ajudar en l'experiment de l'activitat α -glucosidasa per fluorimetria, i que sempre va ser una companyia molt agradable. També agrair al José Mª Nieto els seus bons consells.

Han estat més de cinc anys passats al departament de Microbiologia que els recordaré sempre amb molta estima i com una època molt bona de la meva vida, per tot el que he après però sobretot per la gent que en forma part: tant la gent del meu laboratori com per la gent de la resta del departament.

Recordaré sempre a la gent que ha passat pel lab. 4 i que ja no hi són: la Paytu (que sempre es pot comptar amb ella), la Eva, la Eli, la Sonia R. (la millor companya de poiata de sempre i amiga). Com no nombrar als meus últims companys de laboratori: el Jorge (tot i tenir molt morro, es fa estimar), la Sonia A. (callada però molt maca), l'Aitziber (xerraire però sap escoltar), el Carles i les últimes adquisicions del grup, el Juanda i la Laura. "Bueno", i no m'oblidaré de la Rosa i el Nacho, que diria que sempre han estat amb mi al laboratori: a la Rosa, que a més d'agrar-li tota la feina que em va treure de sobre amb les RTs de R27, també agrair-li que hagi estat sempre l'alegria del laboratori; i al Nacho que sempre es pot comptar amb ell (per xerrar una estona com per la feina del lab.), a part d'haver rigut molt amb les seves historietes de la vida. He passat moments molt agradables amb tots vosaltes.

Guardaré també molts bons records de la resta de gent del departament que han fet més amenes les hores de feina i sobretot pels sopars i les farres que s'han organitzat. Al laboratori del Guerrero, la Laura i el Javi, que tot i estar sols s'han espavilat molt bé. Al laboratori 2 sempre amb molta gent: Marga, Núria, Marta les més veteranes; Oscar i Cristian inseparables (almenys fins que no va arribar la Laura a la vida del Cristian) i que ara són per mi més que companys, són amics. El Pere, que tot i ser tot un personatge, és molt bona persona. La Cristina, tot un exemple de noia a seguir, la Yulia, i tots els nous: Arnau, Nicolía, Noelia.

Al laboratori 5, que abans estava menys poblat i que sempre els havia vist com uns grans científics, sobretot pel Marc, el Jordi, el Quim i el Jorge. Ara les noies li han donat més alegria: la Lida, la Míriam i la Núria. A més, no cal dir que al lab 5 hi tinc els companys d'excursions: Marc, Quim (amb la Marta) i Jordi.

Crec que el laboratori 6 és el que no conserva cap de les persones que hi havia quan vaig entrar al departament, però de totes en tindré un gran record: Susana, Glòria, Cristina, i sobretot Santi (company de l'hora de dinar, que es pot dir que quasi el considero del meu lab.) i el Xavi A. També recordar a tots els nous: Mari, Lluís, Unai, Núria i Cristina que he tingut la ocasió de coneixe'ls millor sobretot en el sopars de departament i potser els impulsors de la moda del alcoholímetre...

Tot i no haver-hi tingut tanta relació, també recordaré de manera especial a tots els de la fase 2, sobretot a la Natàlia, Rocío, Ale, Néstor, Carles, Sílvia, Pili Eli i Cristina. Em sembla que em deixo algú..... no?

Agrair també als meus pares haver-me motivat a estudiar i sobretot haver-me deixat escollir el meu camí. Un record a les meves germanes, amb qui he pogut comptar sempre, també pel Joan Carles i per l'Adrià (l'alegria de la família). Mercè, gràcies per aquesta tapa tan guapa que m'has fet.

Ara me'n recordo de qui m'havia oblidat, del Xavi. Per tu tenia un motiu més (i molt important) per anar a treballar cada dia. Gràcies per haver-ho donat tot per mi.

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	1
1.1 Factors ambientals i moduladors globals de l'expressió gènica	3
1.1.1 Regulació de l'expressió gènica a nivell transcripcional.....	4
1.1.1.1 Els factors sigma.....	4
1.1.1.2 Els factors de transcripció.....	7
1.1.1.3 El superenrotllament del DNA	10
1.2 La Família de Proteïnes H-NS	14
1.2.1 La Proteïna H-NS	14
1.2.1.1 Característiques generals	14
1.2.1.2 Dominis estructurals de la proteïna H-NS	16
1.2.1.2.1 Domini N-terminal: domini d'oligomerització.....	17
1.2.1.2.2 Domini C-terminal: domini d'unió al DNA	21
1.2.1.3 Modulació de l'expressió gènica per H-NS.....	22
1.2.2 La proteïna StpA: Paràloga de H-NS.....	26
1.2.3 H-NS interacció amb altres proteïnes	28
1.3 La Família de Proteïnes Hha/ymoA	29
1.3.1 Les Proteïnes HhaA i YmoA	30
1.3.2 Regulació de l'expressió d'hemolisina per Hha	32
1.3.3 Interacció de la proteïna Hha amb la proteïna H-NS per modular l'expressió gènica.....	34
1.3.4 Altres proteïnes de la família Hha/YmoA	37
1.4 Paper de les famílies de proteïnes Hha/ymoA i H-NS en la regulació de la conjugació dels plàsmids	40
1.5 Els plàsmids	43
1.5.1 Replicació, nombre de còpies, segregació i incompatibilitat	43
1.5.1.1 Replicació i control del nombre de còpies plasmídiques.....	44
1.5.1.2 Segregació dels plàsmids en la divisió cel·lular	46
1.5.1.3 El fenomen de la incompatibilitat.....	48
1.5.2 Altres gens plasmídics	49
1.6 La conjugació bacteriana	51
1.6.1 La conjugació en els bacteris Gram-negatius	54

1.6.1.1 El complex Mpf com a part del sistema de secreció tipus IV (T4SS).....	55
1.6.1.1.1 Components del complex Mpf	57
1.6.1.2 Processament del DNA i el relaxosoma en la conjugació bacteriana	63
1.6.1.3 La proteïna d'acoblament: unió entre el relaxosoma i el complex Mpf.....	65
1.6.1.4 Evolució dels plàsmids i significat ecològic	67
1.6.2 La transferència de determinants de resistència a antibiòtics a bacteris patògens mitjançant la conjugació.....	68
1.6.3 El plàsmid R27: prototip dels plàsmids del grup IncHI1	70
1.6.3.1 Propietats generals de la seqüència del plàsmid.....	70
1.6.3.2 Els elements transposables	72
1.6.3.3 Les regions de replicació	72
1.6.3.4 Les regions de segregació.....	73
1.6.3.5 Les regions de transferència: Tra1 i Tra2.....	73
1.6.3.5.1 La regió Tra1	74
1.6.3.5.2 La regió Tra2	77
1.6.3.6 Conjugació sensible a la temperatura	78
1.7 Objectius del treball	81
2. MATERIALS I MÈTODES	83
2.1 Soques bacterianes, bacteriòfags i plàsmids	85
2.2 Medis de cultiu i antibiòtics	87
2.2.1 Medis de cultiu	87
2.2.2 Antibiòtics	90
2.3 Mètodes microbiològics.....	92
2.3.1 Esterilització.....	92
2.3.2 Manteniment de microorganismes	92
2.4 Mètodes de transferència genètica	92
2.4.1 Transformació bacteriana	92
2.4.1.1 Transformació de cèl·lules competents obtingudes mitjançant tractament amb CaCl ₂	93
2.4.1.2 Electroporació.....	93
2.4.2 Curat de plàsmids	94
2.4.3 Conjugació.....	95
2.4.3.1 Conjugació en medi líquid.....	95

2.4.3.1	Conjugació en medi sòlid	95
2.4.4	Transducció generalitzada	96
2.4.4.1	Obtenció de lisats de P1 <i>vir</i>	96
2.4.4.2	Titulació dels lisats de P1 <i>vir</i>	97
2.4.4.3	Transducció amb P1 <i>vir</i>	97
2.5	Tècniques de mutagènesi	98
2.5.1	Mutagènesi amb mini-Tn5.....	98
2.5.2	Inactivació de gens cromosòmics utilitzant fragments de PCR.....	99
2.5.2.1	Generació del fragment de PCR	99
2.5.2.2	Transformació a la soca d' <i>E. coli</i> pKD46	100
2.5.2.3	Eliminació de la resistència a l'antibiòtic	102
2.6	Tècniques experimentals amb DNA	102
2.6.1	Aïllament de DNA plasmídic	102
2.6.1.1	Obtenció de preparacions de DNA plasmídic pel mètode de la lisi alcalina	102
2.6.1.2	Tractament del DNA amb RNasa A	103
2.6.1.3	Desproteïnitació amb fenol:cloroform.....	104
2.6.1.4	Aïllament de DNA plasmídic amb “kits”	104
2.6.1.5	Aïllament de DNA plasmídic: protocol ràpid per a “screening” de DNA plasmídic.....	104
2.6.2	Obtenció de DNA total	105
2.6.3	Ús d'enzims de restricció, lligació i modificació	106
2.6.4	Amplificació de fragments de DNA mitjançant la reacció en cadena de la polimerasa (PCR).....	107
2.6.5	Seqüenciació	108
2.6.6	Electroforesi de DNA en gels d'agarosa	109
2.6.6.1	Preparació del gel i tampons d'electroforesi	110
2.6.6.2	Preparació de les mostres.....	110
2.6.6.3	Marcadors de tamany molecular.....	110
2.6.6.4	L'electroforesi.....	111
2.6.6.5	Tinció del DNA amb Bromur d'etidi.....	111
2.6.7	Aïllament de bandes de DNA a partir de gels d'agarosa: electroelució.....	112
2.6.8	Estudi de la interacció DNA-Proteïna: assaigs de retard en gel	112
2.6.9	Hibridació de DNA: “Southern blot”	114
2.6.9.1	Transferència de DNA a membranes.....	114

2.6.9.2 Hibridació de DNA.....	114
2.6.9.3 Detecció immunològica de la digoxigenina	115
2.7 Tècniques experimentals amb RNA	116
2.7.1 Extracció de RNA cel·lular total.....	116
2.7.1.1 Extracció de RNA mitjançant fenol acídic calent	116
2.7.1.2 Extracció de RNA mitjançant “kits”	117
2.7.1.3 Quantificació espectrofotomètrica del RNA	117
2.7.2 Electroforesi de RNA en gels d’agarosa i tinció amb bromur d’etidi	118
2.7.3 Anàlisi semi-quantitatiu dels RNA per RT-PCR.....	118
2.7.3.1 Digestió amb DNasa I	118
2.7.3.2 RT-PCR	119
2.7.4 Anàlisi de l’expressió gènica mitjançant microxips	120
2.7.4.1 Fabricació dels microxips.....	120
2.7.4.1.1 Síntesi de les sondes i preparació dels microxips.....	120
2.7.4.1.2 Xips comercials	124
2.7.4.2 Marcatge del RNA.....	124
2.7.4.3 Hibridació del RNA.....	126
2.7.4.3.1 Hibridació manual	126
2.7.4.3.2 Hibridació automàtica	127
2.7.4.4 Lectura dels microxips	129
2.7.4.5 Processament i anàlisi de les dades	130
2.7.4.5.1 Selecció i anàlisi de les imatges	130
2.7.4.5.2 Control de qualitat	131
2.7.4.5.3 Preprocessament de les dades.....	131
2.7.4.5.4 Anàlisi de les dades	133
2.8 Tècniques experimentals amb proteïnes	136
2.8.1 Obtenció d’extractes	136
2.8.1.1 Fraccionament cel·lular	136
2.8.1.1.1. Fracció interna	136
2.8.1.1.2 Fracció periplasmàtica.....	137
2.8.1.1.3 Fracció citoplasmàtica.....	137
2.8.2 Valoració de la concentració de proteïnes pel mètode de Bradford (microassaig)	138
2.8.3 Precipitació de proteïnes per acetona	138

2.8.4 Purificació de proteïnes	139
2.8.4.1. Inducció de l'expressió de proteïnes.....	139
2.8.4.2 Obtenció d'extractes cel·lulars.....	140
2.8.4.3 Purificació per Ni ²⁺ -NTA agarosa	140
2.8.5 Tècniques d'electroforesi de proteïnes	141
2.8.5.1 Gels de poliacrilamida desnaturalitzants	141
2.8.5.1.1 Gels de poliacrilamida en Tris-Glicina-SDS	141
2.8.5.1.2 Gels de poliacrilamida en Tris-Tricina-SDS	144
2.8.5.2 Marcadors de pes molecular	145
2.8.5.3 Tinció de gels de proteïnes amb Blau de Coomassie®	146
2.8.6 Seqüenciació i identificació de proteïnes	146
2.8.6.1 Seqüenciació N-terminal per degradació d'Edman	146
2.8.6.1.2 Seqüenciació N-terminal	148
2.8.6.1.2 Transferència de la proteïna a membrana PVDF	147
2.8.7 Tècniques d'immunodetecció de proteïnes (“Western blot”).....	149
2.8.7.1 Transferència de proteïnes a membrana per sistema semi-sec	149
2.8.7.2 Immunodetecció i revelat quimioluminiscent pel sistema ECL™	149
2.8.8 Valoracions d'activitats enzimàtiques	151
2.8.8.1 Determinació de l'activitat β-galactosidasa.....	151
2.8.8.2. Valoració d'activitat hemolítica en la fracció externa.....	152
2.8.8.3. Valoració de l'activitat β-glucosidasa en extractes cel·lulars.....	153
2.9 Microscòpia electrònica de transmissió	154
3. RESULTATS.....	157
3.1 Regulació de l'expressió de gens pel complex Hha-H-NS	159
3.1.1 Regulació de l'operó <i>bgl</i> pel complex Hha-H-NS.....	159
3.1.1.1 Determinació de l'activitat β-glucosidasa per fluorimetria	161
3.1.1.2 Valoració de la transcripció de l'operó <i>bgl</i> mitjançant la fusió gènica <i>bglG-lacZ</i> clonada en un plàsmid multicòpia	163
3.1.2 Proteïnes regulades pel complex Hha-HNS en diferents condicions d'osmolaritat	164
3.1.2.1 Efecte de les mutacions <i>hha</i> i/o <i>hns</i> sobre el creixement en diferents condicions d'osmolaritat.....	165

3.1.2.2 Anàlisi del patró de proteïnes per electroforesi en gels d'acrilamida desnaturalitzants	167
3.1.2.3 Efecte de les mutacions <i>hha</i> i <i>hns</i> sobre l'expressió del gen <i>htrA</i> (<i>degP</i>)....	169
3.1.2.3.1 Valoració de l'activitat β -galactosidasa d'una fusió <i>degP-lacZ</i> clonada en un plàsmid multicòpia	170
3.1.2.3.4 Anàlisi de la transcripció del gen <i>htrA</i> per RT-PCR	171
3.1.2.4 Unió de la proteïna H-NS a les regions promotores dels gens <i>htrA</i> i <i>rpoE</i> ..	173
3.2 Paper de les proteïnes Hha i H-NS cromosòmiques i plasmídiques en la conjugació del plàsmid R27	176
3.2.1 Termosensibilitat de la conjugació de R27	177
3.2.2 Regulació de la conjugació per les proteïnes Hha i H-NS codificades al cromosoma	178
3.2.3 Obtenció del plàsmids mutants per a la <i>orf182</i> , per la <i>orf164</i> i pel doble mutant <i>orf182 orf164</i>	180
3.2.3.1. Obtenció del plàsmid R27mutant per la <i>orf182</i>	180
3.2.3.2 Obtenció del plàsmid R27 mutant per a la <i>orf164</i> i del plàsmid R27 doble mutant per la <i>orf182</i> i la <i>orf164</i>	183
3.2.4 Efecte de la les mutacions <i>orf164</i> i <i>orf182</i> sobre la termoregulació de la conjugació del plàsmid R27	185
3.2.5 Estudi de la transcripció dels gens de les regions Tra1 i Tra2 de R27 mitjançant microxips	187
3.2.5.1 Disseny experimental i experiments.....	188
3.2.5.2 Anàlisi de les imatges	190
3.2.5.3 Preprocessat: filtratge i normalització	192
3.2.5.4 Gens expressats diferencialment	197
3.2.6 Estudi de la transcripció de gens de les regions Tra1 i Tra2 de R27 mitjançant RT-PCR	201
3.2.7 Assaigs de retard en gel d'H-NS amb gens de les regions Tra1 i Tra2 de R27 .	204
3.2.8 Assaigs de retard en gel d'H-NS i d'Hha amb la regió <i>oriT</i> de R27	209
3.2.9 Complementació de les mutacions <i>hha</i> i <i>hns</i> cromosòmiques per les seves còpies plasmídiques: <i>orf164</i> i <i>orf182</i>	215
3.2.10 Observació dels pilis conjugatius de soques hoste de R27 per Microscòpia Electrònica de Transmissió.....	211
3.2.11 Interacció de His-Hha amb la ORF164	218

3.3 Anàlisi transcriptòmic de l'efecte de les mutacions <i>hns</i> i <i>hha ydgT</i> en el patró d'expressió gènica a <i>E. coli</i>	221
3.3.1 Disseny experimental.....	222
3.3.2 Anàlisi de les imatges	223
3.3.3 Preprocessat: filtratge i normalització	225
3.3.4 Gens expressats diferencialment.....	227
4. DISCUSSIÓ	261
4.1 Proteïnes regulades pel complex Hha/H-NS	263
4.1.1. Regulació de l'operó <i>bgl</i>	263
4.1.2 Identificació d'altres proteïnes regulades pel complex Hha-H-NS.....	264
4.1.2.1 HdeA.....	265
4.1.2.2 HtrA	266
4.2 Regulació de la conjugació del plàsmid R27	268
4.2.1 Les proteïnes Hha i H-NS estan implicades en la termoregulació de la conjugació de R27	268
4.2.2 Implicació de les proteïnes plasmídiques en la regulació de funcions cel·lulars.....	274
4.3 Regulació global de l'expressió gènica a mutants <i>hns</i> i <i>hha ydgT</i>	275
5. CONCLUSIONS	281
BIBLIOGRAFIA	285
ANNEX 1	351
A. Imatges obtingudes després d'escanejar cadascun dels microxips.....	354
B. Correlacions entre els microxips.....	375
C. Diagnòstics inicials	379
D. Resultats de l'eliminació del soroll de fons	398
E. Gens expressats diferencialment	480
ANNEX 2	427
A. Imatges seleccionades per cadascun dels microxips.....	430
B. Diagnòstics inicials	442
C. Resultats de l'eliminació del soroll de fons	455

D. Resultats de la normalització	467
E. Resultats de la normalització	408
F. Gens expressats diferencialment	417
PUBLICACIONS	527